

УДК 336.71

А. О. Примостка, д.е.н., проф.,
завідувач кафедри менеджменту банківської діяльності
В. О. Харченко,
аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО: ДОСВІД БАНКУ ФРАНЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано досвід Банку Франції щодо створення державного фінансово-інформаційного агентства. Розкрито основні функції агентства, підходи до проведення аналізу інформації, присвоєння скорингових та рейтингових оцінок. Виявлено ключові проблеми, що виникають в процесі формування ринку фінансово-інформаційних послуг в Україні, запропоновано шляхи їх вирішення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитні ризики, державне фінансово-інформаційне агентство, інформаційна взаємодія, рейтинг, скоринг.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирован опыт Банка Франции в создании государственного финансово-информационного агентства. Раскрыты основные функции агентства, подходы к проведению анализа информации, присвоение скоринговых и рейтинговых оценок. Выявлены ключевые проблемы, которые возникают в процессе формирования рынка финансово-информационных услуг в Украине, предложены пути их решения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кредитные риски, государственное финансово-информационное агентство, информационное взаимодействие, рейтинг, скоринг.

ABSTRACT. The article gives information on the establishment of state financial information agency of Banque de France. The article discloses the aspects of the Agency's activity, its approaches and principles in analysis of information, assignment of ratings and scores. The existing situation in the financial information market of Ukraine is analyzed. The article identifies key issues and provides the way they can be solved.

KEY WORDS: financial risks, state financial information agency, information interaction, rating, scoring.

Інтеграцію та глобалізацію, які відображають сукупний ефект взаємодії різноманітних процесів, пов'язаних із зростанням потоків капіталу, товарів, робочої сили, інформації, що перетинають національні кордони, визнано домінуючими тенденціями сучасності. Зараз не викликає сумнівів всеохоплюючий характер інтеграційних процесів, які вже стали реальністю для України. Про

те, що Україна досить активно долучається до світових інтеграційних процесів свідчить політика, спрямована на вступ до регіональних економічних та політичних об'єднань країн, таких як Європейський Союз, Митний союз, Світова організація торгівлі та ін. Необхідною умовою проведення ефективної інтеграційної політики є формування в нашій країні якісного інформаційно-фінансового простору, який би давав можливість суб'єктам господарювання отримувати достовірну інформацію про своїх партнерів, контрагентів та позичальників з метою зниження фінансових ризиків та уникнення можливих збитків. З огляду на надзвичайно високу потребу у залученні значних фінансових інвестицій, актуальність вирішення проблеми створення в країні єдиного інформаційно-фінансового простору очевидна. Хоча в Україні робота в цьому напрямі ведеться, проте намагання створити ринок фінансово-інформаційних послуг виявилися неефективними. Неспроможність приватних інформаційних агенцій налагодити ефективну роботу доводить необхідність зміни принципів формування інформаційного простору в напрямі активного залучення держави до цього процесу.

Вивчення світового досвіду показує, що найефективнішим способом вирішення цієї проблеми є створення державного фінансово-інформаційного агентства. Саме участь держави забезпечує повноту охоплення та високий рівень довіри до інформації. Досить переконливо про це свідчить досвід Франції. За ступенем розвитку системи державного регулювання банківської сфери Франція посідає одне з провідних місць у світі. Активне втручання органів державної влади у діяльність фінансово-кредитних установ обумовлена історичним розвитком країни. Після закінчення другої світової війни уряд Франції вирішив не змінювати вже налагоджену систему, за якої органи державної влади відіграють ключову роль у визначенні пріоритетних напрямків фінансово-кредитної політики комерційних банків. Враховуючи високий рівень участі держави у формуванні фінансово-кредитної політики, абсолютно логічною є активна участь органів державної влади й у сфері управління банківськими ризиками. Зокрема, це виявляється у створенні на базі центрального банку країни — Банку Франції — бази даних, яка містить інформацію про фінансовий стан та кредитну історію майже всіх суб'єктів господарювання в країні.

Банк Франції виконує функції провайдера фінансової інформації на національному рівні. Він не просто здійснює контролю-

ючі функції, а й активно долучається до цього процесу на всіх його етапах, починаючи із збору первинної інформації і закінчуючи присвоєнням рейтингів компаніям. Банк Франції збирає і поширює значний обсяг інформації про суб'єктів господарювання, які не належать до фінансових установ. Зміст і обсяги такої інформації є значно ширшими за ту, яку зазвичай збирають кредитні бюро [1]. Функції збору та обробки первинної інформації про суб'єктів господарювання покладено на функціональний підрозділ Банку Франції — Дирекцію підприємств (*Direction des entreprises*). Інформація, зібрана фахівцями Банку Франції, фіксується та зберігається в узагальненій (системній) базі даних FIBEN (*Fichier bancaire des entreprises* — Банківська База Даних Підприємств — ББДП).

Системну базу даних FIBEN було створено у 1982 р. з метою достовірного та об'єктивного оцінювання кредитоспроможності позичальників для виявлення найбільш ризикових серед них [2]. Головним завданням FIBEN є збір інформації про підприємства та їхніх керівників, а також приватних підприємців з метою подальшого використання цих даних банківськими установами для зниження рівня фінансових ризиків, насамперед, кредитних. Завдяки патронату Банку Франції, в базі FIBEN передбачено можливість доступу до даних про позичальників всіх фінансово-кредитних установ країни. Так, у 2006 році у цій базі зберігалася інформація про понад 3,5 мільйони підприємств та 2,5 мільйони керівників, тоді як приватні бази містять дані лише про 400 000 суб'єктів господарювання [3]. Цілком очевидно, що державна база даних FIBEN користується значно більшою популярністю порівняно з аналогічними приватними установами, такими наприклад як кредитні бюро. Тому закономірно, що проведені на міжнародному рівні Джапеллі і Пагано дослідження діяльності державних фінансово-інформаційних агенцій показали, що у Франції практично немає суто приватних агенцій фінансової інформації [4]. Отже, важливою перевагою FIBEN є широкі можливості доступу до інформації, її об'єктивність та достовірність, охоплення значно більшої аудиторії порівняно з приватними агенціями.

Крім основної функції — надання достовірної інформації про потенційних позичальників з метою зниження кредитного ризику банків, FIBEN виконує й інші функції. Зокрема, умовами роботи системної бази даних передбачено надання допомоги банкам у пошу-

ку перспективних клієнтів, що дозволяє розширити клієнтську базу. Також банківські установи мають можливість отримати інформацію про перспективи зростання певної галузі у тому чи іншому регіоні, а також перелік компаній, які працюють у цій галузі. Така інформація дозволяє банкам диверсифікувати кредитний портфель, а отже знизити рівень кредитних ризиків шляхом переорієнтації банку на більш перспективну галузь. Таким чином, база даних FIBEN надає банкам не лише інструменти управління ризиками, але й дозволяє проводити широкомасштабні маркетингові дослідження. Ще одним позитивним аспектом створення широкого інформаційного поля в системі FIBEN є підвищення конкуренції серед фінансово-кредитних установ у боротьбі за першокласних позичальників, що в підсумку приводить до поступового зниження вартості кредитів та лібералізації кредитного ринку.

Крім фінансової інформації, яка надається фінансово-кредитним установам, FIBEN також пропонує додаткові послуги суб'єктам господарювання не фінансової сфери, зокрема такі як присвоєння скорингів та рейтингів. Зазначимо, що скорингування має більш статистично-порівняльний характер, тоді як рейтингування — це складніша процедура, здебільшого зорієнтована на прогнозування ситуації щодо фінансової стабільності компанії в майбутньому.

Скоринг Банку Франції є результатом статистичного порівняння економічних і фінансових показників діяльності підприємств, що знаходяться у стадії банкрутства, з підприємствами, які функціонують в нормальному режимі. Скорингова оцінка є лінійною сумою коефіцієнтів, розрахованих на основі фінансової звітності. Значення скоринга пов'язане з оцінкою ймовірності банкрутства в межах трьох років у порівнянні з показником середньої ймовірності банкрутства по галузі в цілому. Така оцінка має ретроспективний характер і показує як Банк Франції на цей час оцінює результати діяльності тієї або іншої компанії за останні три роки порівняно з іншими компаніями цієї ж галузі [5]. Розрахунок скорингових оцінок відбувається в розрізі семи укрупнених галузей: промисловість, оптова торгівля, роздрібна торгівля і автосервіс, транспорт, готельний бізнес, кафе та ресторани, будівництво. Кожна з галузей розбивається на 5—10 класів ризику. Скоринг компанії показує її належність до певного класу галузевого ризику. Скорингування окремих підприємств може відбуватись час від часу задля виявлення сильних та слабких сторін компанії, а також на замовлення може проводитись систематично з метою моніторингу ситуації на підприємстві.

Розрахунок скоринга включає традиційні напрями аналізу фінансових показників діяльності підприємства: 1) аналіз показників рентабельності; 2) розрахунок коефіцієнтів обслуговування боргу (витрати на обслуговування боргу відносно EBITDA); 3) аналіз заборгованості по податках і соціальних платежах; 4) аналіз тривалості існуючих заборгованостей платежів від постачальників; 5) частка боргових коштів (кредити та зобов'язання) в пасивах підприємства; 6) аналіз чистих грошових потоків; 7) аналіз обсягів власних обігових коштів; 8) оцінка рівня простроченої дебіторської заборгованості відносно загальної виручки.

Окрім скорингу, Банк Франції також здійснює рейтингування підприємств. Система рейтингів Банку Франції є оцінкою здатності суб'єктів господарювання виконувати свої фінансові зобов'язання впродовж найближчих трьох років. Рейтингування передбачає оцінку спроможності підприємства розраховуватися за власними боргами (не лише кредитами, а й наприклад кредиторською заборгованістю). Оскільки база даних FIBEN повністю інтегрована з інформаційно-аналітичною системою центрального банку країни, рейтинг FIBEN по суті є рейтингом Банку Франції, тому для більшості французьких кредиторів такий рейтинг є важливим фактором при прийнятті рішення щодо співпраці з компанією. За результатами опитування представників фінансово-кредитних установ, рейтинг Банку Франції суттєво підвищує рівень доступності фінансових ресурсів для підприємств-позичальників [6]. Особливою популярністю присвоєння рейтингу користується в процесі фінансування торговельних операцій.

Рейтинг FIBEN базується на результатах аналізу фінансового стану компанії і включає оцінку показників: прибутковості (чистий прибуток, EBITDA і т.д.); фінансової незалежності (коефіцієнти фінансової незалежності, покриття процентних платежів, співвідношення власного та боргового капіталу); кредитоспроможності (чистий капітал, боргове навантаження, сукупні активи); адекватності структури балансу (ліквідність, чистий робочий капітал) [5]. Окрім фінансової інформації проводиться аналіз також таких аспектів діяльності компанії як: інформація про фізичних осіб компанії — керівників та/або партнерів; інформація про економічне середовище, в якому діє компанія (партнери, пов'язані компанії, постачальники, покупці); аналіз суттєвих подій (наприклад збитки, які перевищують половину власного капіталу компанії).

З 2004 року Банк Франції запровадив нову систему рейтингування суб'єктів господарювання, яка складається з двох елементів :

- показник рівня ділової активності (буквенний код, що відповідає річному обороту);
- кредитний рейтинг, що відображає оцінку Банком Франції здатності виконання суб'єктом господарювання своїх фінансових зобов'язань (табл. 1).

Таблиця 1

КРЕДИТНИЙ РЕЙТИНГ БАНКУ ФРАНЦІЇ [7]

Рейтинг	Характеристика
3++	Відмінний — Фінансове становище компанії (кредитоспроможність та платоспроможність) відмінне
3+	Дуже добрий — Фінансове становище компанії дуже добре, однак недостатнє для рейтингу 3++. Фінансова стійкість компанії до зовнішніх чинників та несприятливих подій в економіці надзвичайно висока
3	Добрий — Фінансове становище компанії добре, однак недостатнє для рейтингу 3+ Фінансова стійкість компанії до окремих зовнішніх чинників та певних несприятливих подій в економіці висока
4+	Досить добрий — Дисбаланс та нестабільність у фінансовому становищі компанії відсутні, однак спостерігається певна невизначеність та можливий ризик нестабільності компанії у довготривалій перспективі. Фінансове становище є добрим, однак за окремими показниками компанія не має відмінні значення для присвоєння вищого рейтингу
4	Прийнятний — 1) За умови аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Для компанії характерні ризики, пов'язані з рівнем її платоспроможності, фінансової незалежності та рівня доходності 2) Без аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Компанія виконує представницькі функції нерезидента, котрий знаходився у ліквідаційній процедурі не менше трьох років тому
5+	Досить поганий 1) За умови аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Фінансове становище компанії дещо дестабілізоване проблемами зі структурою балансу або ж проблемами з платоспроможністю мажоритарних акціонерів 2) Без аналізу актуальної фінансової звітності компанії: У компанії було призначено тимчасову адміністрацію або ж мажоритарні акціонери компанії отримали рейтинг 5+ або 5

Закінчення табл. 1

Рейтинг	Характеристика
5	Поганий 1) За умови аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Фінансове становище компанії в значній мірі дестабілізоване проблемами зі структурою балансу або ж проблемами з платоспроможністю мажоритарних акціонерів. Компанія яка контролює діяльність підприємства, має рейтинг 6,8,9 або Р 2) Без аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Компанія нещодавно підписала мирову угоду. Особа, що представляє інтереси компанії заслуговує пильної уваги. Мажоритарні акціонери юр. особи отримали рейтинг 6,8,9 або Р, або ж фізичні особи акціонери отримали оцінку менеджменту 060. Компанія є представником двох юридичних осіб що знаходились в процедурі банкрутства не менше ніж 3 роки тому. Компанія втратила половину статутного фонду без його поповнення протягом 36 місяців, якщо це було доведено до відома Банку Франції
6	Дуже поганий 1) За умови аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Фінансове становище компанії дестабілізоване, в значній мірі загрожує її подальшій діяльності. Компанія контролює діяльність підприємства, по відношенню до яких відкрито справу про банкрутство. 2) Без аналізу актуальної фінансової звітності компанії: Компанія нещодавно підписала мирову угоду. Особа, що представляє інтереси компанії заслуговує пильної уваги. Мажоритарні акціонери юр. особи отримали рейтинг 6,8,9 або Р, або ж фізичні особи акціонери отримали оцінку менеджменту 060. Компанія є представником двох юридичних осіб що знаходились в процедурі банкрутства не менше ніж 3 роки тому. Компанія втратила половину статутного фонду без його поповнення протягом 36 місяців, якщо це було доведено до відома Банку Франції
7	Сумнівний (через наявність як мінімум одного порушення платіжної дисципліни) — здатність компанії виконувати свої фінансові зобов'язання потребує особливої уваги. Наявний принаймні один випадок порушення платіжної дисципліни
8	Ризиковий (через наявність порушень платіжної дисципліни) — здатність компанії виконувати свої фінансові зобов'язання перебуває під загрозою у зв'язку з неодноразовими порушеннями платіжної дисципліни
9	Скомпрометований наявністю інформації про значну кількість порушень платіжної дисципліни, які обумовлені серйозними проблемами з надходженням грошових коштів
Р	Наявні докази неплатоспроможності (проведення у справі про банкрутство). Р замінюється на 5 за умови затвердження плану реорганізації
0	Негативна інформація відсутня 1) Банк Франції не отримав жодної негативної інформації 2) Компанії, які зареєстровані в базі даних FIBEN, але не зобов'язані подавати фінансової звітності 3) Компанії, по яким Банк Франції або не має актуальної фінансової інформації, або документація не може бути використана для аналізу через її особливий характер (деякі холдингові компанії, медіа-компанії і т.д.)

Також додатково розраховується показник — індикатор менеджменту компанії. Цей показник базується на інформації із загальнодоступних джерел (зокрема судових реєстрів) і не бере до уваги особисті якості керівника, такі, наприклад, як управлінський талант. Зокрема, аналізується інформація про осіб, які виконують або виконували управлінські та представницькі функції в компанії. В разі ліквідації юридичної особи, Банк Франції оцінює керівництво на момент призупинення платежів за рішенням суду, а також протягом шести місяців, які передували судовому рішення. Банк Франції також оцінює керівників, які вже призупинили виконання посадових обов'язків. Однак слід відзначити, що індикатор менеджменту не має обмежувального характеру і не впливає на рейтинг юридичної особи. Його призначення полягає в тому, щоб звернути увагу фінансово-кредитних установ на наявну в загальнодоступних джерелах інформацію. Банки самостійно можуть визначити для себе чи варто враховувати цей показник при роботі з позичальником чи ні.

Створення такої розгалуженої та інформативної бази даних дозволяє банкам та іншим фінансово-кредитним установам Франції отримувати детальну інформацію про потенційних та існуючих позичальників, допомагає точніше оцінювати можливі фінансові ризики при кредитуванні підприємств, сприяє зниженню ризиків шахрайства та зловживань [8, 9].

В Україні на цей час повноцінного ринку фінансово-інформаційних послуг не створено. Інформаційно-фінансовий простір представлений дуже обмеженою кількістю учасників, які є приватними установами і не несуть відповідальності за достовірність наданої інформації. Цей процес майже не регулюється державою. Варто відзначити, що вектор розвитку українського ринку фінансово-інформаційних послуг відрізняється від світового. Непоодинокі випадки, коли фінансово-інформаційні агентства пропонують свої послуги не потенційним кредиторам, а саме позичальникам, обіцяючи за певну фінансову винагороду присвоїти їм високу оцінку кредитоспроможності і розповсюдити результати дослідження серед можливих кредиторів. Як результат, такі послуги не приносять користі потенційним кредиторам, оскільки фінансово-інформаційні агентства не несуть жодної відповідальності за результати проведених досліджень, а тому і не викликають довіри у кредиторів. Створення державного фінансово-інформаційного агентства в Україні особливо актуальне в посткризовий період з огляду на необхідність зниження кредитних ри-

зиків, адже частка проблемних кредитів в кредитному портфелі банків збільшилася з 1,3 % в 2007 р. до 11,2 % в 2010 р.

Вважаємо, що ситуація, яка склалася, зумовлена відсутністю єдиних стандартів та вимог до формування системної бази даних, методики проведення рейтингового оцінювання, присвоєння кредитних рейтингів. На цей час в Україні запровадити такі стандарти може лише держава. Тому вважаємо, що найбільш ефективним способом організації роботи таких фінансово-інформаційних агентств є їх створення за ініціативи та за активної участі держави. Спираючись на міжнародний досвід, можна стверджувати, що в Україні головним ініціатором і виконавчим органом державного фінансово-інформаційного агентства має стати Національний банк України. До процесів фінансово-інформаційної взаємодії необхідно залучати й інші державні банки, в яких 100 % статутного капіталу перебуває у власності держави. Насамперед, це Державний експортно-імпорتنний банк України та АТ «Ощадбанк», які мають багатий досвід проведення аналізу кредитоспроможності українських позичальників. Вважаємо, що формування якісного інформаційного середовища, створеного за прямої участі держави, сприятиме не лише зниженню внутрішніх кредитних ризиків, але зростанню рейтингів українських підприємств і банків на міжнародних ринках.

Бібліографічний список

1. Витяг про діяльність Банківської бази даних підприємств [Електронний ресурс]: центральний банк Франції. — Режим доступу: http://www.banque-france.fr/fileadmin/user_upload/banque_de_france/Information_diverses/infoetlib/fiben.pdf
2. Перелік послуг для суб'єктів господарської діяльності Франції [Електронний ресурс]: центральний банк Франції. — Режим доступу: <http://www.banque-france.fr/en/banque-de-france/missions/the-services/services-for-businesses.html>
3. Показники рейтингу менеджменту підприємства [Електронний ресурс]: Банківська База Даних Підприємств — Режим доступу: <http://www.fiben.fr/cotation/indicateur-dirigeant.htm>
4. Дослідження питань обміну кредитною інформацією [Електронний ресурс]: за даними Організації економічної співпраці та розвитку, 2010 — 19 с.
5. Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/psd/45370071.pdf>
6. Довідка про діяльність Банківської Бази Даних Підприємств [Електронний ресурс]: Банківська База Даних Підприємств, 2005. — 7 с.

7. Режим доступу: http://www.banque-france.fr/fileadmin/user_upload/banque_de_france/Mission/Services_rendus/gb/i133gb.pdf

8. Харченко-Дорбек А. / Кредитно-інформаційні системи: теорія та порівняльний аналіз — Університет Парижу, 2006. — 36 с.

9. Довідник Банку Франції по присвоєнню рейтингових оцінок [Електронний ресурс]: центральний банк Франції, 2013. — 16 с. — Режим доступу: <http://www.fiben.fr/pdf/Banque-de-France-Guide-reference-cotation.pdf>

10. Довідник Банку Франції по оцінюванню фізичних осіб та компаній [Електронний ресурс]: центральний банк Франції, 2013. — 20 с. — Режим доступу: <http://www.fiben.fr/pdf/BDF-FIBEN-LE-SCORE-Module-38.pdf>

11. Довідник Банку Франції по оцінці ефективності роботи суб'єктів господарської діяльності [Електронний ресурс]: центральний банк Франції, 2013. — 18 с. — Режим доступу: <http://www.fiben.fr/pdf/evaluation-des-performances-cotation-banque-de-france.pdf>

Стаття надійшла до редакції 10 червня 2013 р.

УДК 658.15(477)

Р. В. Скалюк, к.е.н.,
асистент кафедри обліку і аудиту
Хмельницького національного університету

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВ: СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД

АНОТАЦІЯ. Запропоновано визначення економічної сутності поняття «стратегічне управління прибутком підприємства». Обґрунтовано концептуальні основи для забезпечення ефективного стратегічного управління прибутком підприємств, що сприяє стійкому зростанню прибутковості та довгостроковому економічному розвитку суб'єктів господарювання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прибуток, стратегічне управління прибутком, якість прибутку, стратегія, ринкова вартість підприємства, економічний розвиток..

АННОТАЦИЯ. Предложено определение экономической сущности понятия «стратегическое управление прибылью предприятия». Обоснованы концептуальные основы для обеспечения эффективного стратегического управления прибылью предприятий, что способствует стой-